

7. **O'Donnell G.** Transition from Authoritarian Rule / G. O'Donnell, P. C. Schmitter // Tentative Conclusions about Uncertain Democracies. – Baltimore ; London : Johns Hopkins University Press, 1986. – 96.

8. **Шмиттер Ф.** Угрозы и дилеммы демократии / Ф. Шмиттер // Век XX и мир. – 1994. – №7 – 8. – С. 142-161.

УДК: 327. 82

О. О. Грушко

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ВЕКТОР ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В ЕКСПЕРТНИХ ОЦІНКАХ (за матеріалами якісних ЗМІ)

Проаналізовані експертні оцінки і коментарі, що з'явилися на сторінках українських часописів та щоденної преси і котрі стосуються насамперед європейського напрямку зовнішньої політики офіційного Києва. Як вважають зацікавлені аналітики ключовою проблемою «європейського позиціонування» України за нинішніх умов могла б стати модель держави «середньої ваги» (middle power). У Центральній і Східній Європі воно б відігравало помітну роль, спираючись на продуктивне партнерське співробітництво з країнами-сусідами.

Ключові слова: зовнішня політика, європейський вектор, Україна, Європейський Союз, якісні ЗМІ, експертні оцінки.

Проанализированы экспертные оценки и комментарии, которые появились на страницах отдельных ежедневных и еженедельных отечественных изданий и касаются прежде всего европейского вектора внешней политики официального Киева. Как считают заинтересованные аналитики ключевой проблемой «европейского позиционирования» Украины в нынешних условиях могла бы стать модель самодостаточного государства «среднего веса» (middle power). В Центральной и Восточной Европе оно могло бы играть заметную роль, опираясь на продуктивное партнерское сотрудничество с соседними государствами.

Ключевые слова: внешняя политика, европейский вектор, Украина, Европейский Союз, качественные СМИ, экспертные оценки.

There were analyzed the expert assessments and comments that have appeared on the pages of some daily and weekly local newspapers which relate primarily to the European vector of official Kiev's foreign policy. Analysts believe that the key issue concerned the «European position» of the Ukraine in current conditions could be self-sufficient state model «medium weight» (middle power). In Central and Eastern Europe, it could play a role, based on a productive partnership with the neighboring states.

Keywords: foreign policy, European vector, Ukraine, European Union, quality media, expert assessments.

© О. О. Грушко, 2012

Українське суспільство сьогодні опинилося в ситуації, коли потрібно формувати адекватні відповіді на чимало проблем, поставлених перед ним у межах неоднозначної, малопередбачуваної, а іноді просто хаотичної моделі глобального розвитку. За таких умов усе більш необхідною стає експертно-аналітична оцінка різних векторів зовнішньополітичної активності нашої держави. Не випадково, відомий вітчизняний вчений Павло Кутуєв вважає, що саме у добу глибинних трансформацій і в ситуаціях соціального дисбалансу «ініціювати та просувати зміни можуть групи, позбавлені «матеріальних ресурсів», однак вони володіють ресурсами ідеаційними, тобто залучені до процесу продукування ідей» [13, с.75].

У такому контексті можна вести мову про значне ускладнення задач відповідальних ЗМІ, зокрема у питаннях зовнішньої політики. Якісні засоби масової комунікації надають сьогодні можливість експертам й аналітикам у царині міжнародних відносин не тільки формувати громадську думку, але певним чином впорядковувати наші уявлення щодо реальної ситуації, у котрій сьогодні опинилася Україна у сфері міжнародних відносин, допомагає подоланню застарілих стереотипів, а також дає можливість впливати на світогляд тих, хто завтра чи післязавтра може стати активним учасником міжнародного співробітництва України на глобальному та європейському рівнях. При цьому зауважимо, що сьогодні зацікавлена аудиторія

ЗМІ, як вважає відомий журналіст Отар Довженко, має поступово сформулювати критичне мислення, щоби в кінцевому рахунку шляхом аналізу «декількох суб'єктивних версій» обрати найбільш прийнятний для себе «варіант істини» [8, с.19].

Ступінь вивчення теми. Відображення важливих аспектів сучасної зовнішньої політики України на сторінках друкованих ЗМІ вряд чи можна віднести до розробленої наукової проблематики. Одним із перших згадаємо дослідження В. Власенко, в якому автор намагається дати відповідь на питання – наскільки ефективно новітні українські ЗМІ виконують функцію формування об'єктивної громадської думки стосовно НАТО. При цьому з'ясовані важливі аспекти співпраці журналістів-міжнародників друкованих мас-медіа з представниками владних структур України з метою ведення успішних зовнішньополітичних кампаній [3]. Проблеми концептуального осмислення і функціонування якісної преси розроблені у статтях В. Жугая і С. Шубіна [9, с.145-153; 31, с.99-101]. Причому В. Жугай, мабуть, вперше у вітчизняній науці аналізує проблеми і суперечності формування якісних періодичних видань України у контексті світових інформаційних явищ. Разом з тим ми змушені констатувати фактичну відсутність серйозного аналізу сучасної зовнішньої політики України, зокрема її європейського напрямку, крізь призму аналітичних та експертних оцінок, представлених на сторінках якісних друкованих ЗМІ. Така задача до сьогоднішнього дня не ставилася в сучасній вітчизняній науковій літературі і, на нашу думку, ця тематика потребує всебічного, поглибленого дослідження.

Мета даної статті полягає у тому, щоби, спираючись на аналітичні та експертні оцінки, представлені на сторінках окремих друкованих ЗМІ, проаналізувати складнощі й суперечності формування європейського вектору зовнішньої політики України на сучасному етапі, враховуючи при цьому і російський чинник.

Перед тим як перейти до викладу основного матеріалу, зробимо декілька зауважень щодо використаних джерел. Одним з базових джерел для цієї розвідки були аналітичні матеріали, опубліковані на сторінках газети «День», а також оцінки експертів щодо проблем європейської політики, які з'являлися у тижневиках «Дзеркало тижня», «Корреспондент» та ін. При написанні статті використані матеріали щорічного соціологічного моніторингу, який систематично проводиться Інститутом соціології НАН України і дає змогу з'ясувати особливості зовнішньополітичних орієнтацій населення. До речі, дослідник сучасного стану медіа-сфери Володимир Кулик відносить до якісної преси принаймні два згаданих видання – «День» і «Дзеркало тижня», котрі, на його думку, серед «недержавних друкованих медій залишаються радше винятком» [12, с.193].

Формування сучасних засад європейської політики відбувається в українському суспільстві принаймні впродовж останніх 10 років. Для кожного з урядів, яких би політичних орієнтацій він не дотримувався, рух до ЄС став своєрідним загальним слоганом і символом віри. Проте, насправді, просування до об'єднаної Європи то прискорюється, то імітується, а іноді тільки проголошується. Сьогодні ж наступив момент дистанціювання ЄС від України й відповідно – офіційного Києва від Брюсселю, що, звісно, можна пояснити рядом як об'єктивних, так і суб'єктивних обставин.

Насамперед в Європі не розуміють і досить різко критикують, як здається європейським політикам й оглядачам, невинуватий відступ адміністрації президента В. Януковича від демократичної моделі розвитку України, який нехай і непослідовно проводився у часи президентства В. Ющенка. Нагадаємо тут висновок, який був зроблений ще 8 років назад у підготовленому українськими і польськими експертами спільному Заключному звіті щодо формування нової моделі відносин між розширеним ЄС та Україною: «В Україні погано розуміють той факт, що ЄС є спільнотою, об'єднаною спільними цінностями, зобов'язаннями та солідарністю. ...Українська політична еліта мусить належно усвідомити і прийняти той факт, що для ЄС демократичний розвиток та економічна діяльність України важливіші, ніж її геополітичне значення, хоча і його не можна ігнорувати» [2, с.30-31]. Слова ці актуальні і сьогодні.

Що ж має робити, на думку демократичних друзів України, Європейський Союз? У спеціальному листі, де йдеться про сучасні небезпеки для розвитку демократії в Україні і який нещодавно підписали экс-президент Чеської Республіки Вацлав Гавел, колишній президент ФРН Ріхард фон Вайцзеккер, голова російської партії «Яблоко» Григорій Явлинський, відомий французький філософ та есеїст Андре Глюксман, особливо підкреслюється, що в інтересах ЄС «намагатися розвинути більш активну політику відносно України, ніж це мало місце дотепер». Зокрема вони сподіваються на особливу роль Польщі у цьому процесі. У документі-зверненні читаємо: «Польщі, яка нині головує в ЄС, варто згадати початки польської демократії і ту суттєву допомогу, котру вона отримала від країн Заходу усього покоління тому. Подібні зусилля сьогодні «необхідні Україні» і вони не повинні відкладатися з причин політичної доцільності,

або ж переслідуваних суто економічних власних інтересів [4, с.3].

Зауважимо, що дехто з українських аналітиків сприймає дуже неструктуровану, «неквапливу» сучасну політику сусідства ЄС на своїх східних кордонах роздратовано і з певною іронією. Ось думка одного з політичних оглядачів Тараса Матіїва, висловлена у 2007 р. Запропонований статус «нового сусіда ЄС/Європи», пише він, викликав в Україні «або роздратування, або гомеричний сміх – нарешті Польща та Угорщина знайшли свого «нового сусіда» [16, с.51]. І все-таки, незважаючи на певні проблеми у відносинах з ЄС, відповідальні експерти радять Україні продовжувати рух в європейському напрямі. Так, наприклад, відомий аналітик Аркадій Мошес (Фінський інститут міжнародних відносин) підкреслює необхідність продовження розвитку України за демократичною моделлю, вважаючи, що Україна як демократичний проект «має значно більший шанс бути в Європі, аніж проект країни, яка просто здійснює геополітичний дрейф у бік Росії» [17, с.3].

Цікаво проаналізувати результати різних соціологічних опитувань відносно західного і східного векторів зовнішньої політики України на сучасному етапі. Почнемо з опитування експертів. У грудні 2011 р. «Український журнал» (видається у Празі) спільно з Інститутом Горшеніна (Київ) та часописом «Nowa Europa Wschodnia» (Краків) провели дослідження методом індивідуального експертного опитування. По-перше, відзначимо, що 83% експертів вважають: у найближчі 2-3 роки Україна не зможе перейти «до єдиного напрямку у зовнішній політиці (прозахідного чи проросійського)». По-друге, достатньо показовими виявились відповіді відносно практичних рекомендацій, які б сприяли підвищенню іміджу ЄС серед громадян України. 67% експертів віддали першість у іміджевій стратегії «запровадженню безвізового режиму з ЄС». Другим чинником що значно впливатиме на імідж Євросоюзу в Україні називали підписання Угоди про асоціацію з ЄС (54%). Успіхам нових країн-членів ЄС віддали перевагу 29% і лише 17% експертів вважали реалізацію відомої програми «Східне партнерство» достатньо дієвим інструментом іміджевих стратегій. Зазначимо також, що деякі його напрями експерти вважали вкрай важливими для євроінтеграційних прагнень України. Наприклад, це адаптація українського законодавства до вимог ЄС (58%), посилення енергетичної безпеки України (42%), співпраця у боротьбі з корупцією (38%), зміцнення громадянського суспільства (29%), популяризаторські програми на локальному рівні (культурні, соціальні, економічні – 13%). Останнім найбільш цікавим висновком дослідження виявилися позиції експертів щодо допомоги Україні з боку окремих держав ЄС. За оцінками експертів (була використана 5-бальна шкала) найбільш активно Україні допомагають Польща (4,78), Швеція (3,74) та Чехія (3,26). ФРН посіла п'яте місце (2,39), а Франція – сьоме (1,74). Разом з тим 83% експертів зазначили, що найбільше Україні потрібна підтримка Німеччини, а Польща і Франція посіли друге і третє місця – відповідно 58% і 54%. За методикою дослідження респонденти мали можливість обирати декілька варіантів відповідей. Цілком слушним видається висновок автора статті К. Шестакової про те, що важливим завданням українських еліт та науково-експертних кіл залишається «залучення потужних європейських гравців – Німеччини, Франції, Великобританії – до активнішої участі у Східному партнерстві» [29, с.10, 11].

Наведемо тут дані й інших щорічних моніторингових опитувань, які з 1992 р. систематично проводить Інститут соціології НАН України. Ось як респонденти відповіли на запитання «Якому шляху розвитку України Ви віддаєте перевагу?» (можна було обирати лише одну відповідь). Відповідь «зміцнювати східнослов'янський блок (Україна, Росія Білорусь)» отримала підтримку у 2002 р. 34% респондентів, а у 2010 р. – 26,8% (зменшення на 6,2%). На розширення зв'язків «у межах СНД» поклали надію у 2002 р. 13,4% і в 2010 р. 14,9%, тобто збільшення на 1,5%. А у розвитку відносин України з Росією вбачали перспективу 8,6% опитаних у 2002 р. і 13,1% у 2010 році (збільшення на 4,5%). В усіх трьох варіантах відповідей так чи інакше присутня Росія. Якщо скласти відсотки (навіть зі змінами), то вийдуть приблизно однакові цифри підтримки «російського вектору» у зовнішній політиці. Відповідно – 56% респондентів (2002 р.) і 54,8% (2010 р.). Зміни як бачимо мінімальні: зменшення усього на 1,2% [22, с.495-496]. Разом з тим експерти констатують стабільну підтримку з боку громадян України ідеї приєднання до союзу Росії й Білорусі. «Скоріше позитивно» відповіли у 1997 р. 53,6% опитаних, а у 2010 р. 61,6% респондентів. Певним чином позитивне ставлення до ідеї східнослов'янського міждержавного союзу залежить від «матеріального рівня життя сім'ї респондента та суб'єктивної оцінки матеріального становища сім'ї (чим вони гірші, тим імовірніша орієнтація на союз)». Однак зв'язок цей не достатньо чітко виражений [1, с.112,116-117].

У той же час за першочергове встановлення зв'язків «з розвиненими країнами Заходу» висловилися 12,7% респондентів (2002 р.) і 14,1% (2010 р.), тобто збільшення підтримки західноєвропейського курсу всього на 1,4%. Разом з тим можливий вступ України до ЄС підтримали 44,4% опитаних (2002 р.) і 45,5% (2010 р.) – за 8 років різниця 1,1% у бік

збільшення. При цьому великий відсоток опитаних громадян не визначилась у своєму ставленні до європейської інтеграції нашої країни – 40,1% (2002 р.) і 35,3% (2010 р.) [22, с. 495-496]. Отже, стратегічний резерв для розвитку європейського вектору у міжнародній політиці України залишається досить значним. Відзначимо тут останній момент, пов'язаний з дослідженням громадської думки. Ідеться насамперед про регіональний розподіл думок населення України щодо геополітичного вибору. Так, на Заході України кількість противників вступу до союзу Росії і Білорусі завжди була у 2 рази більше, ніж частка його прихильників. Разом з тим тут спостерігається найвища в Україні підтримка європейського вибору [5, с.57].

В цілому ж ми спостерігаємо значну відмінність щодо пріоритетів зовнішньополітичного курсу України у експертів (вони переважно підтримують західний напрям) і у пересічних громадян, котрі вагаються між орієнтацією на Росію та європейським вектором міжнародної політики України. Подібна роздвоєність характерна сьогодні і для політичної еліти. Адже уряд України одночасно веде переговори і про підписання договору про асоціацію з ЄС і при цьому ініціює створення двосторонньої комісії з питань поглиблення взаємин з Митним союзом, де, як відомо, патрує Росія. На певні небезпеки подібної невизначеності нещодавно на щорічному міжнародному форумі в Ялті звернув увагу глава МЗС Швеції Карл Більдт: «Куди ви рухаетесь? Я уважно слухав і прем'єр-міністра, і президента. ... У вас добрі відносини з Євразією, з ЄС, з Шанхайською організацією співробітництва, з Африканським союзом... Якщо ви підете усюди, ви опинитесь ніде» [18, с.30].

Отже, українська державність потребує значної й дієвої підтримки на неоднозначному шляху до стабільного й вкоріненого у власних традиціях демократичного розвитку. Не слід забувати у цьому контексті і те, що Європейський Союз (тоді ще Європейське Співтовариство) з часів завершення холодної війни зробив рух у напрямку єдиної Європи для країн-кандидатів залежним від виконання стандартів у галузі демократії і дотримання прав людини. Відтоді головна ідея моделі зовнішніх стимулів така – «рецепція правил окреслена як умова для винагород». Якщо висловлюватись чіткіше, то неухильне дотримання ліберально-демократичних політичних умов і норм є «передумовою відкриття переговорів про вступ». І навіть при виконанні цих умов країни-кандидати очікує ще одна важлива «європейська сходінка». Згодом вони мають прийняти й адаптувати ще конкретніші норми *acquis communautaire* перед тим, як «пожинати плоди членства в ЄС [30, с.39,41].

Підкреслимо у зв'язку із цим, що перешкоду на шляху євроінтеграції, пов'язану з недостатнім рівнем розвитку демократії, відзначають і українські соціологи. В одній з аналітичних статей обачливу політику ЄС стосовно об'єднання з Україною пояснюють зокрема тим, що самі українці «скептично оцінюють рівень демократичного розвитку» власної країни. За даними моніторингу соціальних змін Інституту соціології НАНУ, незадоволеними станом демократії у квітні 2010 р. виявилось 52% громадян України, а задоволені рівнем демократичного розвитку були лише 18% [6, с.100].

Проте, незважаючи на певні ускладнення й непорозуміння в європейсько-українських взаєминах, Україна, спираючись на свій реальний потенціал вповні має право претендувати на статус впливової європейської держави з відповідними геополітичними та стратегічними орієнтаціями. В іншому разі, як зазначив ще у 2005 р. впливовий політик доби президентства Кучми Володимир Горбулін, альтернативою може бути статус периферії «на межі з Європою» [7, с.53].

Офіційний Київ, певним чином дистанціюючись сьогодні від Європи, як видається, спроможний зробити достатньо помітний зовнішньополітичний крок у євразійському напрямі. І це не випадково. Адже лідер Росії Володимир Путін заявив про свої наміри утворити потужний Євразійський союз ще під час президентської передвиборної кампанії. Ця зовнішньополітична стратегія вибудовування геополітичних й гео економічних союзів на регіональному рівні була викладена російським прем'єром у базовій статті в газеті «Известия», присвяченій високорівневому інтеграційному об'єднанню – Євразійському союзу. «Ми пропонуємо модель потужного наднаціонального об'єднання, спроможного стати одним з полюсів сучасного світу і при цьому грати роль ефективної «зв'язки» між Європою і динамічним Азійсько-Тихоокеанським регіоном. ... Необхідно перейти до більш тісної координації економічної і валютної політики, створити повноцінний економічний союз» [21, с.4]. І хоча у цій великій програмній статті сам автор жодного разу не згадує Україну, з усього сучасного контексту зовнішньої політики РФ видно, що втягнення України у Євразійський союз є пріоритетним стратегічним завданням офіційної російської політики у середньостроковому вимірі. Зауважимо при цьому, що Москва намагається знайти підтримку подібній політиці і в самому ЄС. Задамо питання: чим буде Євразійський Союз, насамперед, з економічної точки зору? Як вважають деякі аналітики, це певна прив'язка країн «пост-СРСР до ЄС в якості джерела ресурсів та дешевої робочої сили.

Але тільки не напругу, а при посередництві Кремля і під його гарантії». І в майбутньому Путін у потрібні лобісти ідеї Євразійського союзу всередині самого ЄС, котрі мають вагу і політичний авторитет як, наприклад, у Ангели Меркель [10, с.19]. Зрозуміло, що усе це лише можлива політична перспектива.

Як зазначає Валерій Чалий, один з провідних аналітиків із зовнішньополітичних питань Центру імені О. Розумкова, базовою тенденцією сучасного міжнародного курсу Росії є її намагання значно збільшити власний «вплив і контроль над пострадянським простором». Це державна політика РФ: вони «намагаються переконати глобальних партнерів (такі геополітичні центри, як США, ЄС, Китай) у тому, що Росія має «природне право» на те, щоб здійснювати більший вплив на країни свого найближчого зарубіжжя». Якщо ж Росії вдасться задіяти Україну в Євразійському проєкті, вона отримає абсолютно нові «важелі впливу як регіональний лідер», – слушно підкреслює експерт [27, с.4]. Одна з причин чому у Росії відроджується імперська ідея для Євразії, – вважає аналітик Інституту міжнародних відносин Варшавського університету Анджей Шептицький, – полягає у тому, що після розпаду СРСР Росія «так і не знайшла, і не придумала собі нової ідентичності, міфу». Для прикладу можна взяти сучасну Францію: в 1960-х рр. вона втратила імперію, але відкрила нову ідею – Європейський Союз. Використовуючи її, Франція реалізовує свої зовнішньополітичні амбіції [28, с.5].

Альтернативою політиці домінування РФ на пострадянському просторі може стати оновлена стратегія зовнішньої політики України у регіоні ЦСЄ, яка на середньострокову перспективу могла б бути реальною відповіддю українського суспільства складнощам і невизначеності на російському напрямі. Прийнятною тактикою у даному випадку могла б стати відмова від застарілих стереотипів й психологічних нашарувань у відносинах з найближчими сусідами – Румунією, Словаччиною, Угорщиною. І така зовнішньополітична лінія могла б реалізовуватись у контексті регіональної політики ЄС у форматі Східного партнерства. Політика, що має за мету, як відзначають експерти, розширення сфери зовнішньополітичного впливу ЄС. А це певним чином суперечить геополітичним амбіціям РФ у регіоні Східної Європи. Ідеться насамперед про трьох головних учасників СП – Україну, Білорусь та Молдову. Причому за рівнем відносин з Європейським Союзом у різних сферах Україна ще у листопаді 2011 р. займала друге місце після Республіки Молдова – відповідні показники 0,60 і 0,70, залишивши далеко позаду Білорусь – 0,19 [23, с. 437]. Шкала вимірювання від 0 до 1. Відповідно 1 отримувала країна з найкращою ситуацією. Незважаючи на складне внутрішньополітичне становище в Україні, вага Східного партнерства, як зазначає німецький аналітик та спеціаліст з проблематики відносин Росія-Європа Корнеліус Охман, «може зрости, якщо Євросоюз належно скористається цією ініціативою». А для Польщі «втілення Партнерства дає єдину змогу для реалізації ефективної політики стосовно східних сусідів». Німецька ж сторона хоча і підтримує нову ініціативу, але «доповнює її закликом до укладення партнерської угоди із Москвою» [19, с.9].

Цікаво відзначити і те, що у 2007 році виокремилось 2 базові підходи СП – польський і німецький. У Берліні виходили з більш широкого розуміння східної політики ЄС, центральним компонентом якої виступали взаємини з Росією. Однак у кінцевому рахунку в 2008 р. (після подій російсько-грузинської війни та утворення за ініціативою Франції Середземноморського Союзу) перемогла польська модель партнерства. Вона була сфокусована насамперед на самих країнах Східної Європи і мала завданням їх подальше наближення до Євросоюзу з метою набуття у «довгостроковій перспективі членства у ньому та остаточного виходу зі сфери впливу Росії» [23, с.95]. Проте там, де Польща мріє захиститися від імовірних російських зазіхань, розвиваючи власні відносини з Україною, Франція, до прикладу, вимірює світ іншими масштабами. «Для нас Росія – це захисна стіна від китайської експансії, – каже політолог Марі Даніель. – Не фізичної звичайно, експансії, а більше світоглядної, економічної. ... Питання здорової дистанції з Росією – то лише час. А от з Китаєм набагато складніше. Він просочився в саму кров європейської економіки» [14, с.32].

Однак повернемося від глобального рівня аналізу на регіональний і навіть внутрішньополітичний. Розвиток внутріполітичної ситуації в Україні не міг не стати предметом аналізу і резолюцій в самій об'єднаній Європі. Згадаємо, наприклад, дискусії, що виникли в на пленарному засіданні у Стразбурзі під час прийняття рішення відносно України у кінці червня 2011 р. Причому у процесі ухвалення резолюції з українського питання посварилися два головні політичні угруповання в Європарламенті, але не через загальну ідею представленого для обговорення документу, а через те, як ці проблеми вирішуються у контексті європейської політики України. Як зауважив член Європарламенту Марек Сівець у своїй спеціальній статті для газети «День», соціалісти, зайнявши в українському питанні більш помірковану позицію, бажали б «уникнути ситуації, в якій деякі приклади ставлення до колишніх урядовців уплинули б на великий історичний процес, що має на меті наблизити Україну до Європи». Більш того, на

його думку, нещодавні події в Україні не повинні стати приводом призупинити або відкласти «європейські прагнення України». Європейська народна партія (ЄНП), спираючись на свою більшість, зайняла непохитну позицію, яка і була покладена в основу Резолюції європарламенту. Далі М. Сівець, обстоюючи власну позицію пише таке: як і мої однопартійці з СД (соціал-демократи) під час перемовин з ЄНП я наголосив, що, незважаючи на складнощі, не варто «зривати важливі переговори» з Україною. Ми маємо підтримати її європейські прагнення, використовуючи «м'якіший тон» і зосереджуючись на «суті справи, а не лише на конкретних прикладах окремих осіб» [25, с.2].

Підкреслимо і те, що ряд стримуючих чинників на нашому інтеграційному шляху до Європи, про які дискутують експерти, лежать, не тільки у суто геополітичній площині чи у питаннях демократичного розвитку. Сьогодні експерти ретельно аналізують і два інші (не менш важливі) напрями – торгівельний та енергетичний. Наприклад, РФ, щоби утримати Україну у сфері свого політико-економічного впливу, постійно вводить для вітчизняного товаровиробника обмежувальні «стимули» з метою підштовхнути бізнес і владу до Митного союзу. Ось що з приводу «технологічних бар'єрів» Росії сказав відомий український політолог, керівник аналітичного Центру «Пента» Володимир Фесенко: «За допомогою періодичних обмежень на самі різні українські товарні групи вона показує, що ми постійно будемо зіштовхуватись з серйозними проблемами і нести збитки. Це сигнал не тільки нашому уряду чи президенту. Це сигнал усьому українському бізнесу, який працює чи бажає працювати на російських ринках. ... Переконайте владу, що Митний союз для України необхідний» [20, с.2].

Ситуація, що складається сьогодні, наприклад, у газовій сфері також диктує необхідність побудови в Україні газового ринку на європейських принципах, а це зокрема передбачає лібералізацію імпорту газу. А цього неможливо зробити без реформування «Нафтогазу України» і передачі функції системного оператора по управлінню національною ГТС «Укртрансгазу». Таким чином, звична функція «ручного управління» газовим господарством, яка так до вподоби багатьом чиновникам у «Нафтогазі», автоматично відпаде. Разом з тим, як вважають експерти, поступово в енергетичній сфері утверджуватиметься модель, яка дозволить Євросоюзу успішно протистояти амбіціям російського «Газпрому» [15, с.9]. Не випадково, і президент В. Янукович, виступаючи нещодавно в ООН, наголосив: Україна буде робити акцент на необхідності адекватного реагування «на нові виклики і загрози безпеці, зокрема енергетичні» [24, с.3].

Зважаючи на складність сучасної економічної й геополітичної ситуації в Центральній та Східній Європі, європейським політикам у взаєминах з Україною, на нашу думку, слід бути більш конкретними і іноді, навіть, відповідальними. А Україні, у свою чергу, на європейському напрямі зовнішньої політики (як і на російському), слід завжди залишати, будучи відповідальним й самодостатнім актором, певний поліс space, тобто реальне поле для маневру по всіх азимутах політики. Адже, як слушно відзначив урядовий уповноважений з питань євроінтеграції Валерій Пятницький, відстоюючи власні національні інтереси, ми «не можемо бути весь час хлопчиками для биття» [26, с.7].

На жаль, як і в попередні роки, європейські політики (а особливо представники бюрократичних кіл у Брюсселі) бажають мати справу або ж з українськими олігархами, або з підвладними їм політиками. Однак, на думку багатьох оглядачів, вони фактично ігнорують суспільство, яке у своїх кращих намаганнях воліє сформувати і захистити демократичний лад в Україні. Такий стан коливань і невизначеності не може зберігатися дуже довго. Ось як змальовує неоднозначну й суперечливу ситуацію, що складається сьогодні, відомий політолог Вадим Карасьов. На думку експерта, «модель глобалізації, в яку 20 років була вписана Україна, формувала особливий тип політичного режиму. Він характеризується неформальним союзом західної еліти та українських і російських олігархів. Чому? Бо наші давали метал. Путін – газ. Але сьогодні Європі треба менше газу. ... Путін уже не потрібен. Українській владі кажуть: «Ви не вмієте керувати країною, ... ми розриваємо з вами угоду». Зараз західним елітам треба створювати союз із нашими громадянами, а не олігархами. А ми підходимо до межі, коли: або проведемо політичні й економічні реформи і вибудуємо в себе європейські відносини, або «з'їмо» європейську перспективу» [11, с.12].

Ще 11 років назад згадуваний вище В. Горбулін висловився за втілення у життя політичної формули, яка не втратила актуальності і сьогодні: «Збудуємо Європу в Україні». Розкриваючи її зміст, він підкреслив: слід запропонувати суспільству «програму прагматичного патріотизму, яка передбачає не втечу від Європи і не принизливе тупцювання «бідного родича» на порозі Європи, а дасть змогу побудувати Європу в Україні. І кожному з нас захочеться жити в цій країні, і жити гідно, комфортно і безпечно» [7, с.2].

Висновки.

1. В умовах серйозних зовнішньополітичних викликів початку XXI ст. базовою для України могла стати модель держави «середньої ваги» (middle power), яка б у Центральній і Східній

Європі відігравала помітну роль, спираючись на продуктивне партнерське співробітництво насамперед з країнами-сусідами, які вже стали частиною новітньої об'єднаної Європи.

2. В Європейському Союзі, як вважають зацікавлені експерти (їх думки викладені на сторінках таких видань як «День», «Дзеркало тижня», «Країна») поки що, на жаль, фактично відсутня продумана і дієва тактика щодо України. Причину цього аналітики вбачають зокрема і в тому, що у Брюсселі немає і ніколи не було однозначного розуміння логіки розвитку міждержавних взаємин на пострадянському просторі.

3. Сьогодні у весь зріст постає проблема пошуку власної ідентичності для України в Європі і у світі. Аналізуючи результати соціологічних опитувань стосовно підтримки того чи іншого вектору зовнішньої політики, можна констатувати значну відмінність щодо зовнішніх пріоритетів у експертів (вони переважно підтримують західний напрям) і у пересічних громадян, котрі вагаються між орієнтацією на Росію та європейським вектором міжнародної політики України.

4. Усе це робить двоїстою й невизначеною політику офіційного Києва на європейському напрямку. Однією з проблем, яка є «незмінною константою» у дискусіях між Україною та ЄС, залишається вірність суспільства й особливо влади демократичному вибору. Конче необхідне проведення внутрішньої європейської політики України по усіх напрямках. В аналітичних коментарях зазначається, що це ключове питання спроможності (чи неготовності) усього нашого суспільства до продуманих та організаційно обґрунтованих глибинних соціальних, економічних і зовнішньополітичних реформ у середньостроковій перспективі.

Бібліографічні посилання:

1. **Беленок О.** Соціально-структурні чинники ставлення населення до ідеї приєднання України до союзу Росії й Білорусі / О. Беленок // Українське суспільство 1992-2010. Соціологічний моніторинг. – К. : Інститут соціології НАН України, 2010. – С. 112-118.
2. Більш ніж сусіди. Розширений Європейський Союз та Україна – нові відносини. – Київ-Варшава : Міжнародний фонд Відродження», 2004. – 106 с.
3. **Власенко В. І.** Українська преса як фактор впливу на міжнародну діяльність держави (проблеми становлення і розвитку відносин України та НАТО у 90-х роках) / Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук за спец. 10. 01. 08. – Журналістика / В. І. Власенко. – К., 2000. – 18 с.
4. **Гавел В.** Украина сбивается на обходной путь / В. Гавел, Д. Туту, Р. Вайцеккер та ін. // День. – 2010. – 24-25 декабря. – С. 3.
5. Геополітичні орієнтації населення і безпека України. За даними соціологів / Упорядник М. О. Шульга. – К. : «Бізнесполіграф», 2009. – 88 с.
6. **Головаха Є.** Європейський вибір України у дзеркалі громадської думки / Є. Головаха, Т. Телічко // Українське суспільство 1992-2010. Соціологічний моніторинг. – К. : Інститут соціології НАН України, 2010. – С. 90-101.
7. **Горбулін В.** Через роки, через відстані... Держава та особистість / В. Горбулін / Вибрані публікації, інтерв'ю та виступи. – К. : Саммит-книга, 2006. – 306 с.
8. **Довженко О.** Можна ли перепрыгнуть через Би-Би-Си? / О. Довженко // День. – 2010. – 24-25 декабря. – С. 19.
9. **Жугай В.** Концепції функціонування якісної преси в Україні / В. Жугай // Вісник Львів. Ун-ту. – Серія журналістики. 2001. – Вип. 21. – С. 145-153.
10. **Ильченко С.** Россия трудоустроит очередного германского канцлера / С. Ильченко // Комментарии. – 2012. – 31 августа. – С. 19.
11. **Карасьов В.** Народ утомився обирати між гіршим і ще гіршим / В. Карасьов // Країна. – 2012. – 11 жовтня. – С. 9-12.
12. **Кулик В.** Дискурс українських медій: ідентичності, ідеології, владні стосунки / В. Кулик. – К.: Критика, 2010. – 655 с.
13. **Кутуєв П.** Соціальна реальність і трансформації ХХ століття: між концепціями та утопіями / П. Кутуєв // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2012. – №3. – С. 68-76.
14. **Лазарева А.** Велика московська стіна французьких політиків / А. Лазарева // Український журнал. – 2012 – №4. – С. 32-33.
15. **Маруніч Д.** Украинский рынок газа: От союза советского к союзу европейского / Д. Маруніч // Зеркало недели. – 2012. – 29 сентября-5 октября. – С. 9.
16. **Матіїв Т.** Парадокси Східної Європи / Т. Матіїв // Незалежний культурологічний часопис «І». – 2007. – Число 50. – С. 49-53.
17. **Мошес А.** Інтерв'ю в рамках аналітичної публікації «Рік після Харківських угод. Чи покращились українсько-російські відносини?» / А. Мошес // День. – 2011. – 10-11 червня. – С. 3.
18. Мысли неглупых людей // Корреспондент. – 2012. – 21 сентября. – С. 30.
19. **Охман К.** Геополітика та Східна Європа / К. Охман // Nowa Europa Wschodnia / Українська

20. **Полищук А.** Ввоз и ныне там. Украина и Россия могут поставить точку в торговых конфликтах / А. Полищук // Известия в Украине. – 2012. – 28 сентября. – С. 1-2.
21. **Путин В.** Проектная мощность / В. Путин // Известия в Украине. – 2011. – 5 октября. – С. 4.
22. Результати національних щорічних моніторингових опитувань 1992-2010 років. Додаток // Українське суспільство 1992-2010. Соціологічний моніторинг / За ред. д. ек. н. В. Ворони, д. соц. н. М. Шульги. – К. : Ін-т соціології НАН України, 2010. – С. 482-625.
23. **Сидорук Т.** Політика сусідства Європейського Союзу у Східній Європі: модель інтеграції без членства / . – Львів: ПАІС, 2012. – 444 с.
24. **Сирук М.** Ооновские инициативы В. Януковича / М. Сирук // День. – 2012. – 28-29 сентября. – С. 3.
25. **Сівець М.** Резолюція Європарламенту з українського питання / М. Сівець // День. – 2011. – 24-25 червня. – С. 2.
26. **Сколотяный Ю.** Валерий Пятницкий: «Мы – часть международного торгового пространства и отсекаем себя от него не собираемся» / Ю. Сколотяный // Зеркало недели. – 2012. – 29 сентября-5 октября. – С. 1,7.
27. **Чалий В.** Интерв'ю в рамках аналітичної публікації «Імперія хоче їсти» / В. Чалий // День. – 2012. – 17-18 серпня. – С. 4.
28. **Шептицький А.** Интерв'ю в рамках аналітичної публікації «Імперія хоче їсти» / А. Шептицький // День. – 2012. – 17-18 серпня. – С. 5.
29. **Шестакова К.** Євроінтеграція України очима експертів / К. Шестакова // Український журнал. – 2012. – №4. – С. 10-11.
30. **Шіммельфенніг Ф.** Європеїзація Центральної та Східної Європи / Ф. Шіммельфенніг, У. Зедельмаєр. – К. : ВП «Юніверс», 2010. – 288 с.
31. **Шубін С. П.** Взаємозв'язок засобів масової інформації з виникненням політичних конфліктів (на прикладах публікацій газети «Дзеркало тижня» за 2002 рік) / С. П. Шубін // Наукові праці: Науково-методичний журнал. – Вип. 10. – Політичні науки. – Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. П. Могили, 2002. – С. 99-101.

УДК: 329. 7:172. 15:342.1

Н. В. Горло

НАЦІОНАЛІЗМ ЯК ФАКТОР ВПЛИВУ НА ФОРМУВАННЯ ІРЕДЕНТИСТСЬКИХ
НАЦІОНАЛЬНИХ РУХІВ

Етнічний націоналізм розглядається як політична доктрина, яка створює підґрунтя для формування іредентизму. Метою іредентистських національних рухів є об'єднання груп одного народу, які розділені кордонами між кількома державами. Іредентизм активізується у період національно-визвольних змагань, а в умовах незалежності стає напрямом зовнішньої політики держави.

Ключові слова: нація, націоналізм, етнічний націоналізм, іредентизм.

Этнический национализм рассматривается как политическая доктрина, создающая основу для формирования ирредентизма. Целью ирредентистских национальных движений является объединение групп одного народа, которые разделены границами между несколькими государствами. Ирредентизм активизируется в период национально-освободительной борьбы, а в условиях независимости становится направлением внешней политики государства.

Ключевые слова: нация, национализм, этнический национализм, ирредентизм.

Ethnic nationalism is considered as a political doctrine that creates the basis for the formation of irredentism. The purpose of the national irredentist movements is the unification of one nation's groups that are separated by borders between several states. Irredentism is activated during the national liberation struggle and becomes the direction of state foreign policy in independence.

Keywords: nation, nationalism, ethnic nationalism, irredentism.

© Н. В. Горло, 2012

На світовий розвиток у минулому та у сучасності значний вплив справляє націоналізм як політична доктрина, яка обґрунтовує необхідність інтеграції суспільства на основі культурно-